

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

DU0105 Písemná postupová zkouška

Zdeněk Pešánek

**návrh na Světelně-kinetickou fontánu
pro jez u ostrova Štvanice**

Jméno: René Crha

UČO: 413636

Obor: FF DU Dějiny umění

Ročník: I.

Dne: 2. 7. 2013

Obsah

Úvod.....	2 – 3
Osobnost Zdeňka Pešánka.....	4 – 5
Princip a popis světelně-kinetické fontány Zdeňka Pešánka.....	6 – 7
1 Návrh na Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice.....	8
1.1 Důvody vzniku návrhu.....	8
1.2 Popis a interpretace návrhu na Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice.....	8
1.3 Srovnání návrhu s realizovanou fontánou Zdeňka Pešánka na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na výstavišti z r. 1948.....	11
1.4 Důvody nerealizace fontány pro jez u ostrova Štvanice.....	11 – 12
Kritika použité literatury a zdrojů.....	13 – 14
Závěr.....	15 – 16
Anotace.....	17
Seznam použité literatury.....	18
Elektronické zdroje.....	18
Seznam obrazových příloh.....	18

Úvod

Přiznám se, že rozhodnout se o jakém díle psát svoji postupovou práci pro mě nebylo až tak snadné jak jsem si ze začátku myslel. Autora jsem měl vybraného sice poměrně rychle, ale k dílu, kterému věnuji v tomto textu svoji pozornost jsem se musel dostat až po několika zásadních rozhodnutích. Původně jsem se chtěl zabývat nejslavnějším dílem Zdeňka Pešánka první veřejnou kinetickou plastikou na světě, realizovanou na Transformační stanici Edison v Praze roku 1930. Chápal jsem to jako logický krok zabývat se nejslavnějším dílem mnou vybraného autora, obzvláště, když se jednalo ve své době o světový unikát.

Důvodů proč jsem odstoupil od psaní o této plastice pak bylo hned několik. Jedná se o dílo, jenž si svým rozsahem a důležitostí zaslouží, aby o něm bylo napsáno více než jen několik stránek v písemné postupové práci a je vhodné spíše pro práci bakalářskou. Je to také dílo, o kterém toho bylo napsáno vzhledem k osobě Zdeňka Pešánka nejvíce a vzhledem k tomu, že je autorem více děl, jenž jsou na svou dobu nezvyklá, rozhodl jsem vybrat si dílo, kterému se nevěnuje až taková pozornost.

Návrh na *Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice* z roku 1928 je pro mě klasickou ukázkou nejen Pešánkovi práce, ale také jeho boje s tehdejšími odpůrci jeho tvorby. Byla to právě spojitost těchto dvou aspektů, co mě utvrdilo v mém výběru. Společně s nimi, jsem si záhy uvědomil, že pokud by byl návrh realizován, stal by se pravděpodobně dalším světovým unikátem a zlomovým dílem v oblasti tvorby výtvarných vodních děl. Další důvod výběru světelně-kinetické fontány byl ten, že svůj popis na přednášce předmětu Uvedení do studia dějin umění jsem věnoval nerealizovanému *Pomníku letectví* z let 1925 – 1927.¹ Při popisu tohoto pomníku, jsem se dočetl, že měl být součástí světelně-kinetické fontány právě takové, jakou Pešánek navrhoval pro jez u ostrova Štvanice v Praze. Místo svého původního plánu navázat na popis *Pomníku letectví* tím, že budu psát o *Světelně-kinetické plastice na Transformační stanici Edison* z roku 1930², jsem se rozhodl udělat krok zpět. Chtěl jsem zjistit jak měla dle Zdeňka Pešánka vypadat fontána, jejíž součástí mohla být i jeho plastika.

---

1 Pomník letectví nebyl nikdy realizován kvůli nedostatku financí. Od projektu se ustoupilo a zůstaly pouze skicy a modely Zdeňka Pešánka. Ty se v originálech bohužel nedochovaly.

2 Světelně-kinetická plastika na transformační stanici Edison z roku 1930 je Pešánkovým nejvýznamnějším dílem. Jedná se pravděpodobně o první realizovanou plastiku tohoto typu na světě. Z důvodu špatné údržby se ovšem originál nedochoval. Dnes o ní máme pouze dobové záznamy na reprodukcích a její repliku vytvořenou Federico Diazem a Milanem Guštarem z roku 1999 – 2000.

Já osobně pak mám k osobě Zdeňka Pešánka a jeho tvorbě poměrně kladný vztah především z toho důvodu, že se jedná o autora zabývajícího se technickými parametry svých děl a je občas spíše kutilem a technikem než-li umělcem. Tyto technické předpoklady by mohli klasickému studentovi humanistického oboru dělat problém. V mém případě ovšem „hraje do karet“ to, že jsem bývalý student stavební školy průmyslové a částečně taky fakulty architektury. Tudíž mě odhalování technických parametrů jeho děl spíše baví, než aby mi bylo na obtíž.

Právě z těchto důvodů jsem se rozhodl pro návrh na *Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice* z roku 1928. Vědom si toho, že se jedná pouze o nerealizovaný návrh, tak jak je tomu u většiny Pešankových děl. Na druhou stranu, vzhledem k dnešnímu chápání umění, může být i samotný návrh brán, jako dostatečné a plnohodnotné umělecké dílo i přes jeho nerealizaci.

Osobnost Zdeňka Pešánka

„Výtvarná práce, podobně jako každé jiné umění, podobně jako věda, politika, řemeslo a jiné obory lidské práce, je jen součástí veškerého života a může také, jako ostatní obory věnovat se dobře či špatně pouze uhajování denních potřeb nebo hledat nové cesty. Toto hledání je kladem i tenkrát, jestliže nelze všeho vynalezeného okamžitě užítí v praxi.“

Zdeněk Pešánek³

Zdeněk Pešánek byl český sochař, malíř, architekt a designer. Narodil se 12. 6. 1896 v Kutné Hoře a zemřel v Praze 21.11. 1965. Je považován za zakladatele multimediálního a především světelného umění u nás. Byl opomíjeným tvůrcem kinetického umění nejen ve světě, ale i u nás. Přitom jeho dílo má s odstupem času významnou pozici mezi avantgardními umělci zabývajícími se kinetickým umění. Nyní je již řazen mezi taková jména světového umění, jakými jsou László Moholy-Nagy⁴, Thomas Wilfred, Ludwig Hirschfeld-Mack či Viking Eggeling. Dokonce by se dalo říci, že některými svými díly tato světová jména jednoznačně zastínil.

Pešánek nejdříve studoval u prof. Kociána na odborné kamenické škole v Hořicích. Po válce na Akademii výtvarných umění v Praze, kde absolvoval v ateliéru Jana Štursy roku 1924 (1918-1924). Soukromě studoval i architekturu, avšak v tomto oboru jej můžeme považovat především za autodidakta. Od roku 1924 byl členem Devětsilu. Velký vliv na něj mělo evropské avantgardní umění, především futurismus a konstruktivismus. Na futuristy navazoval tím, že se snažil vnášet pohyb do výtvarného díla. Často uváděl do pohybu i dílo samotné. Snažil se také opírat o poznatky z tehdy nového filmového umění.⁵ Využíval světlo jako jeden z hlavních výtvarných prostředků. Patřil společně s Karlem Teigem a dalšími výtvarníky ke generaci české meziválečné avantgardy.

Ze začátku se věnoval stejně malbě jako sochařství. Již ve dvacátých letech se začal zbývat otázkami kinetismu ve výtvarném umění. Ve dvaceti šesti letech začal pracovat na svém teoretickém spisu *Kinetismus*⁶, který vyšel r. 1941.

---

3 Zdeněk Pešánek, *Kinetismus*, Praha 1941, s. 10.

4 László Moholy-Nagy (20. 3. 1895 – 24. 11. 1946) byl původem maďarský profesor školy Bauhaus. Je v současnosti odborníky považován za nejvýznamnějšího představitele světelného umění a kinetismu své doby.

5 Viz krátkometrážní film *Světlo proniká tmou* z roku 1930. Autoři: Otakar Vávra a Zdeněk Pešánek.

6 Zdeněk Pešánek, *Kinetismus*, Praha 1941.

Důvodů proč se Pešánek zabýval kinetismem vidím hned několik, studoval akademii v poválečné době, válka pro něj znamenala do jisté míry otřesnou zkušenost, z tohoto důvodu bych řekl, že se upínal spíše k novým věcem. Snažil se dělat sochu jinak než tomu bylo doposud a myslel více do budoucna, nová východiska pak nacházel v technice. Přišlo mu až nepochopitelné proč se tehdejší nová média v umění zatím nevyžívala. Také již při studiu na AVU soukromě studoval architekturu, takže k technice dosti tíhl již při studiích. Pešánek jistě viděl ve využívání tehdejších nových médií, techniky a vědy budoucnost. Jakoby chtěl občas tvořit umění „vědecké až kosmické“. Často se z něj stával badatel, vědec, technik více než umělec.

Princip a popis světelně-kinetické fontány Zdeňka Pešánka

Pešánek se ve své knize *Kinetismus* z r. 1941 snaží mezi svými díly obhajovat mimo jiné i kinetickou fontánu jako umělecké dílo. Dobírá se jednoznačného závěru, že světelně kinetická fontána uměleckým dílem beze sporu je. Na druhou stranu si nejsem jist zda-li si v této knize nesnaží pokládat pouze otázky, na které je vždy kladná odpověď. Přesto mi nezbyvá než s ním v tomto případě souhlasit. Zdeněk Pešánek totiž ve své knize obhajuje světelně-kinetickou fontánu takto: „*Fontána sama o sobě - ovšem bez světla - je prastarým jevem kinetickým. Byla odedávna považována za výtvarné dílo a byla tu ponechána i dnes, když je obohacena světelně barevnou kinetikou.*“⁷

Nyní nezbyvá než vysvětlit všeobecný princip kinetické fontány Zdeňka Pešánka, který je pro pochopení tvorby takové fontány podstatný. Jedná se o technické provedení, které by pravděpodobně využil i u mnou interpretované fontány, kdyby ji mohl realizovat. Odvozují to z realizovaných fontán Zdeňka Pešánka z pozdější doby a z textů v knize Jiřího Zemánka, *Zdeněk Pešánek 1896-1965* vydané v Praze r. 1997.⁸ Takovým realizovaným příkladem může být např. *fontána na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na výstavišti z r. 1948.*⁹ Ta ovšem vznikla až o dvacet let později než fontána, kterou se v tomto textu zabývám. Jak vypadala realizovaná fontána na Slovanské zemědělské výstavě z r. 1948 budu popisovat při srovnání v kapitole věnované interpretaci.

V tomto popise se tedy jedná o obecný typ fontán, které navrhoval Zdeněk Pešánek a který zveřejnil ve své knize *Kinetismus* z roku 1941.¹⁰ Dá se ovšem předpokládat, jak již jsem zmínil, že by tento princip byl použit i u mnou popisované fontány pro jez u ostrova Štvanice z r. 1928.

U světelně-kinetických fontán se v principu jedná o vitryskávané proudy vody, na které je vrhané světlo, to se od ní odráží a tak je fontána i ve tmě viditelná. Samotné technickému provedení je pak následující. Voda stříká pod tlakem z dýzy (dýzy mívají často zařízení, které vodu rozprašuje, dýza je mechan. prvek sloužící k omezení průtoku kapaliny). Pod dýzou jsou světla/reflektory svítící nahoru na stříkající vodu. Ty jsou v zemi nebo arch. objektu, kde je pro ně vytvořen prostor. Nad reflektory je umístěn otočný kotouč s barevnými skly.

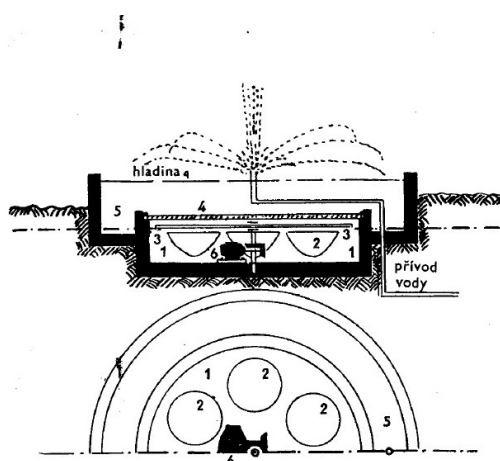
7 Zdeněk Pešánek, *Kinetismus*, Praha 1941, s. 71.

8 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , *Zdeněk Pešánek 1896-1965*, Praha 1997, s. 118-120.

9 Zdeněk Pešánek, fontána na Slovanské zemědělské výstavě, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , *Zdeněk Pešánek 1896-1965*, Praha 1997, s. 209.

10 Zdeněk Pešánek, *Kinetismus*, Praha 1941, s. 69-73.

Nad celým prostorem je sklo, sloužící ke krytí mechanismu. Nad mechanismem tryská voda, na kterou svítí světla reflektorů.

Obr. čís. 24. 1 = prostor pro reflektory, stočený kotouč s filtry a motor, 2 = reflektory, 3 = otočný kotouč s filtry, 4 = sklo, 5 = basen, 6 = motorek otáčející kotoučem s filtry.

Obr. 1 návrh Světelně-kinetické fontány Zdeňka Pešánka.¹¹

Barevná skla v otáčejícím se kotouči pak barví vodní proudy světelnými paprsky. Samotná fontána má kruhový půdorys, to bude platit i u návrhu fontány pro jez u ostrova Štvanice. V mezikruží jsou umístěny hustě dýzy rozprašující vodu nízko a doširoka. Vodní prach v mezikruží, na který svítí reflektory také, je pak osvětlen a tvoří tónovaný rámec k vlastní fontáně. Dýzy uvnitř mezikruží jsou seřazeny do řady. Řady se mohou navzájem křížovat. Pod dýzami se nacházejí reflektory. Reflektory mají zařízení umožňující sklápět barevné filtry šesti základních barev pomocí elektromagnetického zařízení. Tzn. že barevné filtry je možné barvit: 1. šesti barvami a bílou necháme-li filtr zcela odklopen. 2. sklopením dvou nebo tří barevných filtrů nad sebou se dá dosáhnout kombinace barev. Sklápění filtrů je řízeno centrálním aparátem. Ten funguje buď automaticky nebo ručně. Na kruhovém reflektoru je připevněna šestihraná konstrukce. Na hranách jsou postaveny filtry. Filtry jsou myšleny v základních barvách. Každá z dýz se otevírá elektromagneticky, takže může být z ústředí otevřena kterákoli z dýz. Pro každou řadu dýz je možné snižovat či zvyšovat napětí a tak snižovat či zvyšovat výšku trysků. Tak je možné dojít k různým formám vytvořeným různými zásahy do aparátu. Na rozdíl od běžného typu fontány dovoluje toto řešení nejružnější změny různými ohraničováním a dělením prostoru. Můžou se tak vytvářet celé kinetické skladby. Teprve celá řada takových momentů/jevů tvoří celek časově omezený, který se objeví s prvním barevně formovým akordem a zanikne barevným akordem posledním. Fontána může být doplněna o sochařská díla, avšak sochařská díla musí korespondovat s námětem fontány a naopak. Tak jak to bylo zamýšleno u plastiky *Pomníku letcům* z r. 1925 – 1927, jenž měl být součástí fontány.

¹¹ Zdeněk Pešánek, *Kinetismus*, Praha 1941, s. 70.

1 Návrh na Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice (1928)

1.1 Důvody vzniku návrhu

Zdeněk Pešánek byl patrně 22. února 1928 navržen jako autor projektu na slavnostní osvětlení elektrárny na Štvanici, pro akci hold světla Praze k desátému výročí založení republiky.¹² Součástí projektu byl také návrh plovoucí *Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice*. 31. května zaslal Pešánek plán na fontánu včetně obrazů, náčrtů a technické zprávy.¹³

1.2 Popis a interpretace návrhu na Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice (1928)

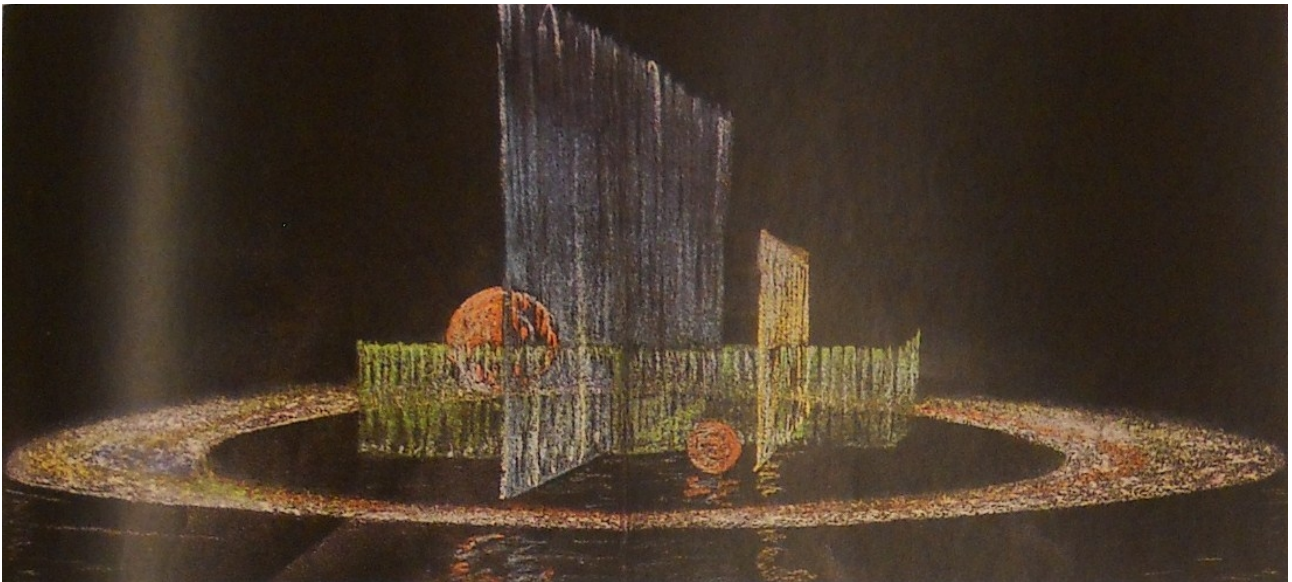
Fontána měla být na kruhovém půdorysu, stejně jako *Pomník letcům* (1925-1927). Veškerá kinetika samotné fontány související s ovládáním vodních trysek a šesti barevnými světly (bílého, žlutého, červeného, modrého, zeleného, fialového) umístěnými pod nimi mohla být řízena buď automaticky strojem nebo osobou, která by ovládala aparát. Vodometry měly vytvářet vysoké vertikální nebo naopak nízké horizontální vodní stěny o různé délce. Tyto vodní stěny měly být kolmé k hladině. Dále měly být použity kruhové vodometry, z nichž vnější by rozprašoval vodu na dvě strany co nejjemněji a nejdál a střední by ji vrhal v mocných proudech do výšky či vodorovně. V projektu fontány měly být také plastiky velkých a malých koulí. Ty měly být buď transparentní nebo „plasticky působící a osvětlované“. Velké koule byly navrženy jako plynem plněné balóny. Mohli být, ale také z bílé či zelené lepenky potažené železnou konstrukcí. Malé koule měly být skleněné umístěné na hladině nebo zavěšené na lanech. Průměr kruhové základny měl být minimálně dvacet metrů a maximálně čtyřicet metrů. Výška vrhané vody měla být pokud možno maximální.

Byla by to v podstatě abstraktní světelně-kinetická plastika. Jejíž tvary můžou v půdorysném průmětu připomínat abstraktní geometrické obrazce. Jasná je spojitost fontány s projektem *Pomníku letcům* (1925-1927). Jak v půdorysném řešení, tak v motivu velké koule, která připomíná kouli Saturna z *Pomníku letcům*. Také využití vertikálních a horizontálních barevných světelných stěn s koulí bude Pešánek dále využívat u prvního modelu *Světelně kinetické plastiky pro Edisonovu transformační stanici*. Podle návrhů Z. Pešánka bylo nakonec realizováno pouze osvětlení ostrova Štvanice. Fontána ne. Dokládá to jedna z dobových fotografií v archivu NTM v Praze.¹⁴

12 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed., Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 118, pozn. 41. Dopis Elektrických podniků hl. města Prahy Zdeňku Pešánkovi z 22.2. 1928 se nachází v archivu architektury NTM v Praze, fond 136 – Zdeněk Pešánek.

13 Ibidem, s. 118, pozn. 42. Dopis, technický a funkční popis fontány a skicy se nacházejí v archivu architektury NTM, fond 136 – Zdeněk Pešánek

14 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed., Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 121, pozn. 43.

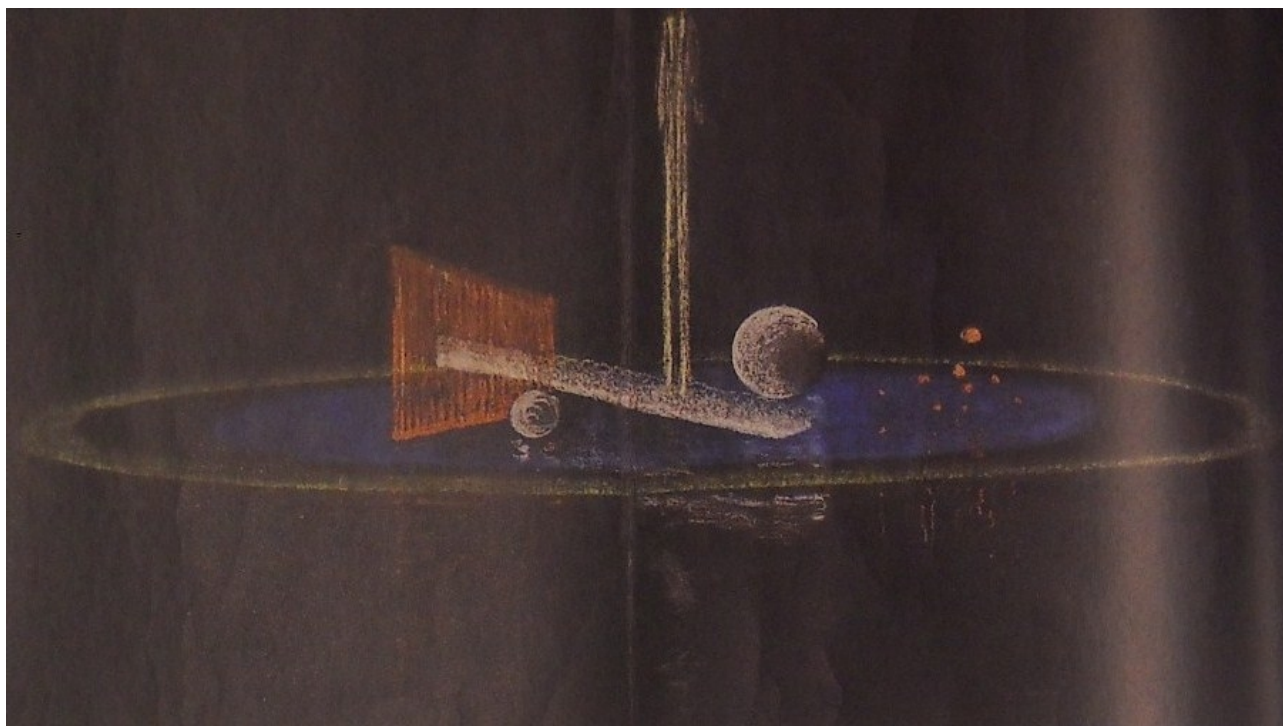
Obr. 2 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice (1928), barevné křídly, černý výkres, 37,4 x 69,6 cm.¹⁵

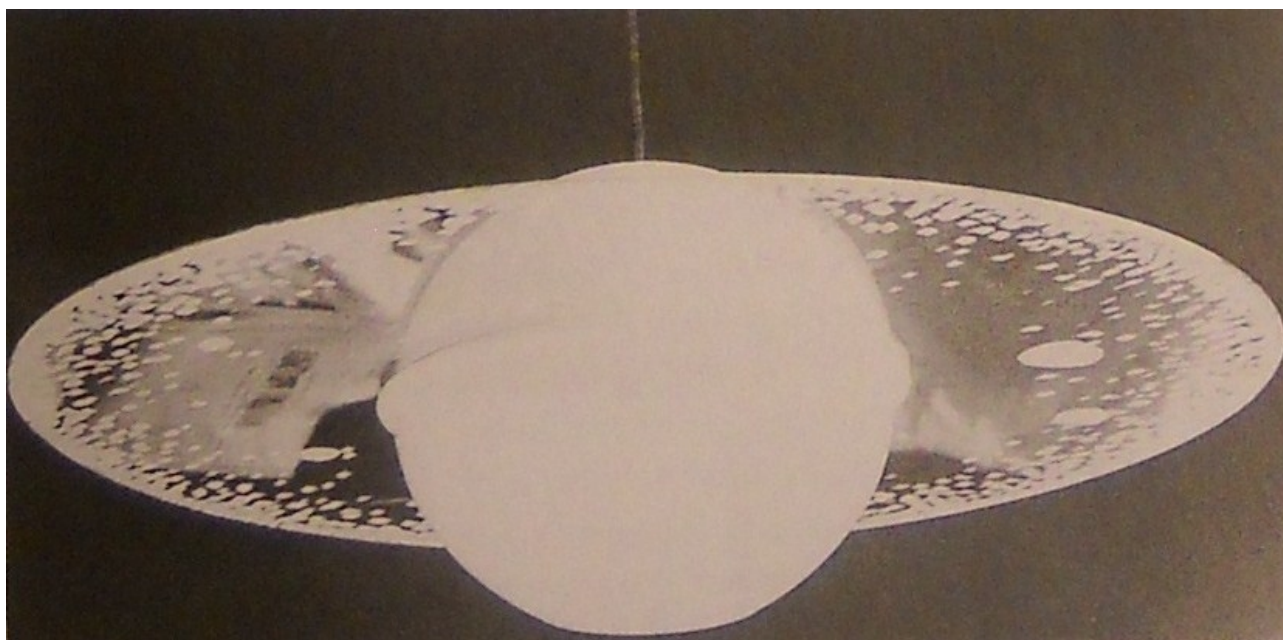
Obr. 3 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice (1928), barevné křídly, černý výkres, 43 x 73 cm.¹⁶

¹⁵ Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 119. Originál skicy se nachází v Národním technickém muzeum v Praze - archiv architektury.

¹⁶ Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 119. Originál skicy se nachází v Národním technickém muzeum v Praze - archiv architektury.

Obr. 4 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice (1928), barevné křídly, černý výkres, 32,9 x 71 cm.¹⁷

Obr. 5 návrh osvětlovacího tělesa Saturn (1927).¹⁸

¹⁷ Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 118. Originál skicy se nachází v Národním technickém muzeu v Praze - archiv architektury.

¹⁸ Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 119.

1.3 Srovnání návrhu s realizovanou fontánou Zdeňka Pešánka na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na výstavišti z r. 1948

Pro představu jak by mohla taková fontána reálně vypadat, jsem zařadil do interpretace Pešánkovu *Fontánu na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na Výstavišti z r. 1948*. Jedná se o srovnání dvou podobných děl až na to, že *Fontána na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na Výstavišti z r. 1948* byla realizována s dvacetiletým odstupem. Z toho usuzuji, že by Štvanická fontána byla opravdovým unikátem a na svou dobu ojedinělou avantgardní podívanou.

Fontána na Slovanské zemědělské výstavě vytvářela audiovizuální efekty, takové jaké chtěl vytvořit Pešánek u fontány na Štvanici. Fontána tryskala vodu v proudech do výšky 30ti až 50ti metrů. Při tom byla osvětlována reflektory, zněla k ní hudba a recitace. U fontány se podařilo Pešánkovi vytvořit za pomoci vodních trysek celé vodní stěny ne jenom vodní prameny. Stejně tak to plánoval u Štvanické fontány. Na tyto vodní stěny chtěl Pešánek dokonce promítat obrazy. Její obsluha byla ohromně technicky náročná. Fontána obsahovala 570 trysek a 587 reflektorů. Pešánek celou fontánu řídil mikrofonom kdy do něj dával příkazy dvaceti mužům, kteří ovládaly technické zázemí. Fontána reagovala na recitované básně a na hudební produkci. Před ní se na jevišti odehrávalo taneční vystoupení. O této fontáně se také psalo v dobovém tisku (*Svobodné noviny*, 14. 4. 1948).¹⁹ V něm se tehdy psalo o naší největší fontáně.

1.4 Důvody nerealizace fontány pro jez u ostrova Štvanice

Z knihy, kterou pod názvem *O světelnou fontánu pro Prahu* publikoval v r. 1934 ing. František Pergler (což byl člověk, který rozhodoval v Elektrických podnicích hl. města Prahy o otázkách práce se světlem v architektuře) se dovídáme: „*Uskutečněna byla jen zcela malá fontánka. Z velké fontány sešlo, protože Elektrické podniky se rozhodly sledovat především práce na ozařování Staré Prahy.*“²⁰ Jenže pravou příčinu, proč se podle původního návrhu světelně kinetická fontána Zdeňka Pešánka nerealizovala, se dočteme až v dopise Z. Pešánka určeného F. Pergelovi z 1.4. 1931. Tento dopis se nachází v NTM v Praze, v archivu architektury.²¹ Pešánek v dopise viní Pergela z porušení autorských práv v souvislosti s jeho návrhem fontány. Vyplývá z něj, že Pergel použil Pešánkův projekt pro realizaci jiné fontány, aniž by ho informoval či mu poskytl nějakou finanční náhradu.²²

19 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 209.

20 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 120.

21 Ibidem, s. 121, pozn. 45.

22 Ibidem, s. 120.

Z Pergelovi publikace se, ale na druhou stranu dovidáme, že důvod proč fontána nebyla realizována byl ten, že Pergel měl prostě jen jinou představu o podobě slavnostní fontány než Pešánek. Pergel si představoval klasickou reprezentativní vysokou fontánu, vytvořenou pro nejširší vrstvy publika. Pešánkova fontána se hodila spíše do uzavřeného prostoru, kde by byla provozována „spíše divadelním způsobem“.²³ Popravdě fontána mohla působit celkem „scénograficky“, což ovšem není vůbec na škodu. Její tvarová a barevná proměnnost mohla vytvářet zajímavé abstraktní efekty nabyté emocemi. Vodní proudy mohly být viditelné z velké dálky, kdyby se dosáhlo maximálního výkonu trysek. Nebýt těchto sporů, možná by za podpory El. podniků Pešánek vytvořil celou řadu dalších děl.

---

23 Zdeněk Pešánek, projekt fontány pro ostrov Štvanici, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s. 120.

Kritika použité literatury a zdrojů

Stěžejními publikacemi pro tuto práci se pro mě staly dvě knihy. Jsou to jediné dvě knihy kde jsou informace o fontánách Zdeňka Pešánka.

První je kniha *Kinetismus* vydaná v roce 1941, kterou napsal samotný Zdeněk Pešánek. Tuto knihu začal psát již ve dvaceti šesti letech. Jedná se o práci, ve které se snaží obhajovat svoji tvorbu. Na příkladech svých návrhu a některých realizovaných děl ukazuje, že jeho práce jsou vždy plnohodnotnými uměleckými díly. Pokládá si otázky zda-li jednotlivá kinetická díla, která vytváří, mohou být díly uměleckými. Je poměrně zajímavé, že v publikaci nenajdeme ani jednu zápornou odpověď. Vždy jeho díla ob stojí jako umělecká. S odstupem času s ním ovšem můžeme jen souhlasit a potvrdit obhajobu jeho vlastních děl. Bohužel stejně jako ostatní průkopníci neměl jinou možnost než dokazovat kvalitu a uměleckou hodnotu svých děl na svých vlastních pokusech. V jeho době totiž existovalo jen málo umělců zabývajících se kinetickým uměním či světlem nebo prací s dalšími „novými médii“. On jako jeden z průkopníků multimediálního, ale i audiovizuálního umění, nemohl ve své publikaci použít moc jiných srovnání než srovnání s díly starými. Snažil se ve své knize tedy svoji tvorbu nejčastěji obhajovat na ukázkách děl již vzniklých a vždy tvrdil, že pokud se socha, fontána, architektura či reklama rozsvítí a dá do pohybu, nepřestane být uměleckým dílem, ale naopak jeho či její umělecká hodnota se zvýší. Kniha je nakonec klasickou obhajobou vlastní umělecké tvorby, jenž ve své době byla „nepochopena“ a nedostávala prostor k realizaci.

Druhou stěžejní knihou je kniha především Jiřího Zemánka a kol. autorů s názvem *Zdeněk Pešánek 1895 – 1965*. Jedná se o jednoznačně nejkvalitnější publikaci věnovanou Zdeňku Pešánkovi. V této knize je popsáno celé kompletní dílo umělce a v podstatě jí není co vytknout. Jako velké plus vidím také to, že je to první kniha, která se samostatně věnuje právě osobě Zdeňka Pešánka. Je to kniha rozsáhlá, která zatím nemá s žádným dílem napsaným o Pešánkovi srovnání. Jsou zde nejen vyjmenovány a popsány jednotlivá díla (to jak realizovaná, tak ty nerealizovaná), ale jsou zde popsány i okolnosti vzniku děl a jejich zařazení do kontextu dané doby.

Pro tuto práci jsem využíval také četné elektronické zdroje a internetové články. Je až s „podivem“ kolik lidí se začalo v posledních deseti/dvaceti letech osobou Zdeňka Pešánka zabývat. Jednoznačně se to dá přičítat zájmu umělců a teoretiků o tzv. nová media či multimédia, supermédia atd.. Hledání kořenů těchto forem umění mělo dle mého názoru za důsledek i to, že vznikla celá řada článků jenž řeší osobu Zdeňka Pešánka. Na druhou stranu při hledání informací jsem si nemohl nevšimnout, že témata, kterým se tyto internetové články věnují jsou ve většině případů stejná. Vždy se zabývají tím, jak bylo autorovo dílo ojedinělé a většinou jako jediný příklad jeho tvorby představují *Světelně-kinetickou plastiku na transformační stanici Edison* z roku 1930. Je to pochopitelné, protože se pravděpodobně jedná o první světelně-kinetickou plastiku na světě vůbec. Tedy za předpokladu, že si dobře rozmyslíme co za světelně-kinetickou plastiku budeme považovat a co ne, protože pochybuji, že kdybychom šli do důsledků, nenašli by jsme žádnou starší sochu/plastiku jenž pracovala s pohybem a se světlem?²⁴ Internetové zdroje se tedy dají odhadem rozdělit na 90% těch co se pouze věnují osobnosti Zdeňka Pešánka a jeho neslavnějšímu dílu a 10% těch, které píší i o jeho ostatních dílech.

Lépe je tomu již u bakalářských a magisterských prací. Zde se objevují nejrůznější Pešánkova díla ve srovnání s jeho současníky. Ve většině případů se pak zabývají interpretací jeho děl a srovnáváním s díly ostatních autorů. Jako např. v bakalářské práci Kateřiny Drajsajtlové.²⁵

---

24 Tématu první světelně-kinetické plastiky na světě, jejímž autorem je Z. Pešánek se dále věnuji v závěru této práce.

25 Kateřina Drajsajtlová, Světelný klavír v uměleckém díle Alexandra Nikolajeviče Skrjabina a Zdeňka Pešánka (bakalářská diplomová práce), Ústav hudební vědy, FFMU, Brno 2012.

Závěr

Můžeme tedy na závěr říci, že i když byl Zdeněk Pešánek svého času nedoceněný tvůrce, není dnes rozhodně zapomenutý. Můj názor jak na jeho dílo, tak zvláště na návrh fontány je ve směr kladný, převážně z důvodu velké inovativnosti. Jeho upnutí se ke kinetismu v té době mi přijde celkem logické i když dost odvážné. Ovšem nemohu říci, že by mi po výtvarné stránce práce s novými médii byla nějak blízká.

Celkem mi va že se Pešánek zaměřoval převážně na stejné tvary jakými byla horizontála vertikála a koule. Dobré by bylo, kdyby se snažil o větší škálu tvarů. I když na druhou stranu, on jako kinetista byl úplně první u nás v republice, takže je logické, že vycházel ze základních tvarů (stejně jako první abstraktní umělci), možná kdyby měl více příležitostí své práce realizovat, viděli bychom větší tvarovou pestrost. Takhle se snažil stejné tvary vmáchnout do většiny projektů, jen aby si je ozkoušel v praxi, což je podle mě škoda. Často také Pešánkovi bývá vytýkáno to, že nevázal hudební tóny ve svých dílech přesně na barvy (viz *Barevné klavíry*), že je přiřazoval pokaždé jinak či dokonce náhodně. Podle mě důvodem proč se nezaměřoval na to aby např. žlutá barva znamenala tón C, je ten, že se snažil o co největší počet variant. Aby jako umělec mohl vytvářet pokaždé jiné nálady a vyvolávat různé emoce.

Občas mi také přišlo, že se z něj spíše než umělec stával technik, jako je tomu například u fontány, což je pro uměleckou hodnotu díla na škodu, protože potom více než nad estetickou stránkou věci přemýšlí nad stránkou technickou, ale to je podle mě všeobecně problém u „nových médií“. I tak je rozhodně škoda, že se fontána nerealizovala, protože by publiku ukázala nové možnosti ve výtvarném umění (jak v architektuře, tak v sochařství).

Stejně tak jako to dokázala *Světelně-kinetická plastika na transformační stanici Edison* z roku 1930. Ovšem zůstává zde otázka, jestli tato plastika byla opravdu první svého druhu na světě? Již v době svého vzniku za ni považována byla. Pak ovšem záleží jak si vyložíme pojem světelně-kinetická plastika?! Řekněme poměrně jednoduše a laicky, že se jedná o plastiku jenž pracuje s pohybem světla, doplněným o případný pohyb plastiky samotné. A co když nám plastika vede světlo přirozené, tedy sluneční paprsky? Např. otvory, které v sobě má? Co když si vzpomene na nejrůznější loutky a hračky, které se hýbají? Nelze i taková díla v jistém slova smyslu považovat za světelně-kinetickou plastiku? Nebyla taková díla tvořena již dávno před rokem 1930, jen se nenazývala světelně-kinetickou plastikou?!

Asi by jsme si měli uvědomit vlastní chyby a začít přistupovat k inovátorským dílům, tak abychom jejich originalitu rozpoznali hned u jejich zrodu a nemuseli ji odhalovat s odstupem desítek či snad stovek let. To se sice lehce píše, ale hůře v praxi pozná. Druhou stranou nejen v tomto případě, ale i u dalších Pešánkových děl zůstává paradox, že jako průkopník, by občas dal lecco za to, aby mohl svou tvorbu srovnat s již vzniklými díly jiných autorů. Z toho vyplývá, že stejně jako ostatním umělcům „průkopníkům“ bylo nejvíce na obtíž právě to, že jejich díla byla nesrovnatelná a první svého druhu. Vzniká klasický paradox, kdy s odstupem času oslavujeme originalitu děl, která ve své době nebyla pochopena. Tak je tomu i u návrhu *Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice* z roku 1928.

Anotace

Předmětem Písemné postupové zkoušky je *Světelně-kinetická fontána pro jez u ostrova Štvanice* z roku 1928 jejíž autorem je Zdeněk Pešánek (1895 – 1965).

V úvodu jsem se zaměřil na odůvodnění výběru tohoto díla jsem.

Dále jsem se věnoval osobnosti autora a jeho životopisu.

Následuje popis a vysvětlení principu světelně-kinetické fontány, tak jak ji obecně Pešánek navrhoval a na základě toho, jak se jí věnuje ve své publikaci *Kinetismus* z r. 1941.

Návrh na *Světelně-kinetickou fontánu pro jez u ostrova Štvanice* z roku 1928, důvod jeho vzniku, popis s interpretací včetně srovnání s dílem: *fontána na Slovanské zemědělské výstavě v Praze na výstavišti* z r. 1948 a odůvodnění proč se fontána na Štvanici nerealizovala.

Kritika pramenů, kde se věnuji zvláště jednotlivým typům zdrojů, které jsem využíval a u dvou hlavních publikací zmiňuji i jejich stručný obsah. Tyto dvě publikace jsou jediné kde se o fontáně píše.

V závěru zmiňuji osobní názor na dílo Z. Pešánka a na něj jako na umělce samotného.

Seznam použité literatury

Jiří Zemánek a kol. ed., Zdeněk Pešánek. 1896 – 1965, Praha 1997.

Zdeněk Pešánek, Kinetismus, Praha 1941.

Elektronické zdroje

Aleš Rezler, Pocta Zdeňku Pešánkovi, dostupné z <<http://gfj.kh.cz/gfj.php?id=102&l=en>>, vyhledáno 10 . 5. 2013.

Jiří Černický, Básník světlého města., dostupné z <http://www.czech-press.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1127%3Abasnik-svtelneho-msta&Itemid=4>, vyhledáno 11. 5. 2013.

Jiří Pelán a Zdeňka Petáková, Zdeněk Pešánek, dostupné z <<http://www.revolvervue.cz/zdenek-pesane>>, vyhledáno 11. 5. 2013.

Seznam obrazových příloh

Obr. 1 návrh Světelně-kinetické fontány Zdeňka Pešánka, in: Zdeněk Pešánek, Kinetismus, Praha 1941, s. 70.

Obr. 2 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice, 1928, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s 119.

Obr. 3 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice, 1928, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s 119.

Obr. 4 návrh Světelně-kinetické fontány pro jez u ostrova Štvanice, 1928, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s 118.

Obr. 5 návrh osvětlovacího tělesa Saturn, 1927, in: Jiří Zemánek a kol. ed. , Zdeněk Pešánek 1896-1965, Praha 1997, s 119.